



Horváth Krisztina

## Koncz Sándor egyházi pere

Bevezető tanulmány és dokumentumok

Összeállításom célja megemlékezni egy olyan személyről, aki a maga idejében felismerte és vállalta a bizonyágtétel és a hit megvallásának Istentől rendelt kötelességét, számolva a megfélemlítéssel és meghurcoltatással. Ilyen előjáró volt Koncz Sándor (1913-1983) tábori lelkész, egyetemi magántanár sárospataki teológiai professzor, majd alsóvadászi lelkész, később egyházkerületi levéltár igazgató.<sup>1</sup> Aktív szolgálatot végzett a református egyházban és azon kívül is. Sokaknak volt tanára, lelképásztora és barátja. Istentől kapott talentumát hittel, hűséggel és humorral gyümölcsöztette. Így tudott szolgálatával segíteni az ügynek – az evangéliumnak –, amelyért tevékenykedett. Munkáját értelmes hittel, cselekvő erkölccsel végezte haláláig, példát mutatva az utána következő nemzedéknek is.

Magyarországon 1946. február 1-jén kikiáltották a köztársaságot. A fordulat éve után megkezdődött a szovjet típusú államszervezet kiépítése, amelyet 1948-ban a két munkáspárt egyesülése, s ezzel a kommunista egypártrendszer kiépülése zárt le. Ezzel párhuzamosan felerősödött az egyházak, így a református egyház ügyeibe való pártállami beavatkozás. Ez nem ment személyi változások nélkül: a legsúlyosabb veszteséget Ravasz László püspök, a konvent és a zsinat<sup>2</sup> lelkészi elnöke lemondatása jelentette. Megkezdődött az egyházak kíméletlen visszaszorítása, intézményeik megszüntetése. A református és az evangélikus egyház előjárói memorandumban fordultak a miniszterelnökhöz, amelyben rámutattak arra, hogy mind a magyar államnak, mind az egyházaknak közös érdeke a demokratikusabb, az igazságosabb államrend felépítése, és ebben a két fél egymáshoz való viszonyát tisztázni kell. Így került sor 1948. október 7-én a kormány és a Magyarországi Református Egyház között annak az Egyezménynek a megkötésére, amely magába foglalta a református egyház állam általi elismerését és működési feltételeinek biztosítását.<sup>3</sup>

A kormányzat azonban egy percig sem vette komolyan a megállapodást. 1950-re szinte valamennyi egyházi- és ifjúsági egyesületet feloszlattak, ellehetetlenítették az egyházi sajtó helyzetét, és megbénították missziói tevékenységét. Előbb az egyházi épületeket, majd az iskolákat, végül az egyházi földeket is államosították. A református egyház részére az Egyezményben biztosított, az egyes egyházkerületek által fenntartott teológiai akadémiákat és gimnáziumokat az egyház csak ideig-óráig működtethette: az állami szervek erőteljes nyomására „önkéntesen” mondott le ezek túlnyomó részéről. Az egyháznak a négy teológiából kettő, a négy gimnáziumból mindössze egy maradt tulajdonában. A pápai és a sárospataki kollégiumokban megszűnt az oktatás, a lelkészképzés a budapesti és a debreceni teológiai akadémiákra korlátozódott. A középiskolák tekintetében pedig csak a Debreceni Református Gimnázium fogadhatott tanulókat. Emellett megszűntették az önálló tiszáninneri egyházkerületet, és a tiszántúlihoz csatolták. Továbbá vezető pozícióba emeltek a kommunista párttal együttműködésre hajlandó vagy arra kényszeríthető egyházi személyiségeket.

Koncz Sándor azonban a pártállammal megalkuvás nélkül szembenálló egyéniség volt. Ez idő tájt, 1947-től, a volt pataki diák Koncz Sándor a pataki teológia tanáráként életének leglendü-



letesebb, legtevékenyebb, a gondok mellett is sok örömet adó éveit töltötte. Ahogy ő mondta: ezt az időt képessége, tehetsége igazi kibontakozásának, szerzett tapasztalatai, ismeretei gyümölcsötvetésének, tervei megvalósulásának jó lehetőségül nyerte. Arra törekedett, hogy az iskola belső hitélete reprezentálja annak hitvallásos jellegét, és ez legyen az alapja a keresztyén humanizmusra koncentrált oktatásnak és nevelésnek. A főiskola kapui nyitva álltak a korszak evangéliumi ébredésének különböző hullámai előtt. A sokrétűen pezsgő, elevenen lüktető kollégiumi életnek egyik fő mozgatója Koncz Sándor volt. Az oktatás mellett ellátta a főiskola gazdasági választmányának elnöki tisztét is. *Kollégiumunk nevelői feladata* címmel hosszabb emlékiratot szerkesztett.<sup>4</sup> Ebben foglalata össze az általa helyesnek tartott feladatokat, miszerint a legfőbb kívánalom az, hogy a pataki iskola a „keresztyén élet” iskolája legyen. Mint teológiai tanár, igen jó felkészültséggel, figyelmet lekötő, érdeklődést ébresztő előadókészséggel tartotta előadásait. Ezek, kollokviumaival együtt, mindig célba vették az ifjúság hivatástudatának erősítését, illetve alakítását. A legtöbb tanítvány tantárgyaiból lelkiismeretesen készült a vizsgákra. Tanácsait, útmutatásait komolyan fogadták és meg is tartották. Bizalommal fordultak és ragaszkodtak hozzá nemcsak hallgatói, hanem a gimnázium diákjai is, mert sok egyéb tiszteletre méltó adottságán túl az ifjúsághoz való kapcsolatát őszinte és természetes keresztyén testvéri és baráti kapcsolatként értelmezte. A fiatalok rövid idő után hálással, magától értetődően fogadták és igényelték tőle a bölcsőbb, idősebb testvér tanácsát, szeretetét. Szavára tanítványai lelkesen lendültek munkába.

A kormánynak az volt a kívánsága, hogy a sárospataki teológiát meg kell szüntetni. A tiszáninneri egyházkerületi vezetők szerint az iskola megszüntetése konventi határozat alapján törvénytelen, mert az iskola az egyházkerület tulajdona, tehát megszüntetni csak zsinati határozattal lehet.<sup>5</sup> Ezen elgondolás alapján próbálták lassítani az állam által kényszerített folyamatot. A pataki tanárok külön-külön tájékoztak a helyzetről. Péter János tiszántúli püspökkel Koncz Sándor tárgyalta, akit az egyházkormányzat meg is fenyegetett. Mire ő így reagált: „ha egyházi feletteseim engem is adminisztratív úton kívánnak eltávolítani, akkor már előre fellebbezem az egyház esetleges irgalmassága ellen a párt irgalmasságához.”<sup>6</sup> Ezután Budapestre hívták ünnepi vacsorára. Fölkérték, írjon cikket a pataki teológia bűneiről. Ha mindezt megteszi, garantáltan nagyívű karriert futhat be. Koncz Sándor azonban nem vállalta a feladatot. Az egyházkerületet viszont meg kellett büntetni az ellenállás miatt. Első lépésként lemondatták Enyedy Andor püspököt. A helyére engedelmes embert akartak ültetni, s a választás Koncz Sándorra esett. „Ebben az időben az *Út* szerkesztőségétől azt az üzenetet kaptam, hogy cikksorozatot írjak. A sorozat tárgyalja a sárospataki lokálpatriotizmust, ami helytelen sovinizmus és rokonságot mutat a titoizmussal. Ha ezt megteszem, nemigen szűnik meg a kerület. Az ötéves terv világában igen jelentős iparvidéken alkalmasnak látszana egy proletár püspök. Én ugyanis apám révén jó káder vagyok.”<sup>7</sup> Már csak hitet kellett volna tennie az állampárttal való együttműködési hajlandóságáról. S mert ezt lelkiismereti okokból nem vállalta, a kerületet máshogyan kellett megbüntetni: a végső megoldás, mint korábban említettük, annak feloszlata volt.

A teológia bezárása után Koncz Sándor gyülekezeti lelkipásztori szolgálatba állt. Alsóvadászson.<sup>8</sup> Távol eső helyre száműzték, amihez még a vasút sincs közel. Az országban ekkor folyt az ún. „kulákküldözés”. Mivel a faluban a korábbi lelkész kuláknak nyilvánították,<sup>9</sup> bosszúból 520 juhból álló állományt telepítettek a parókia portájára. Ezek kitelepítésére majdnem egy évre volt szükség. A lelkipásztori portáról 700 szekér trágyát kellett elhordani. Mikor ezért Koncz Sándor szót emelt, azt a választ kapta, hogy örüljön, hogy nem a templomba helyezték a juhokat. Ami egyébként a templomot illeti, erősen magán viselte a háborús sérülések nyomait. Az új lelkipásztor egy ideig nem is költözhetett Alsóvadászra, Sárospatakról járt oda,



# 1 tudomány és társadalom

és általában a felsőzsolcai vasútállomásról kerékpározott, néha sárban, vízben, hidegben és forróságban, csaknem másfél éven át. A közösség azonban szívesen fogadta és mindenben támogatta. Azonnal hozzákezdett az átfogó gyülekezeti munkához. Elindította a családi biblia-órákat, a konfirmációt, a hitoktatást és természetesen a templom külső renoválását. Egy ízben a járási tanácselnök beidézte, mert feljelentették, hogy húsvétkor 6-7 ember társaságában körmenetet tartott. Mindig készségesen tudott magyarázattal szolgálni, így nemigen lehetett megfélemlíteni. Ez esetben is azt válaszolta, hogy valószínűleg nem szemtanútól származik a feljelentés, mert nem 6-7 emberrel volt, hanem 15-20 fővel. Ha szemtanú lett volna, nem kibebíttette volna az ott jelenlévők számát. De amúgy sem láthatott körmenetet, mert a reformátusoknál ilyen nincs. Jellemző volt egyenességére, hogy amikor egy névtelen levélíró lesújtóan vélekedett a gyülekezet korábbi pásztoráról, ő felolvasta a templomban, és köszönetet mondott az írójának, imígyen: „Ha engem az Úr itt több mint 70 esztendőn át éltet, már most előre tudom mi lesz róla a vélemény.”

1952-től 1965-ig tartó alsóvadászi lelkipásztori működése jelentős és emlékezetes korszak volt neki és családjának, s a gyülekezetnek. Ez alatt az idő alatt különleges feladatának tekintette és végezte a Budapestről áthelyezett protestáns hitvallásúak lelki gondozását. Életszerű igehirdetései mellett a mindennapi élet realitását nagyon is szem előtt tartó gyülekezetszervező és -építő munkát végzett. A szószéken, a koporsóknál, a gyermekek oktatásában az Igét személyhez szólóan adta tovább, és tette élet-, sőt közösségformálónak. Színes előadómódján és közvetlen kapcsolatteremtésén felül népszerűségéhez az is hozzájárult, hogy a munkáskörnyezetben felnőtt városi fiú, későbbi teológiai tanár a sáros időben felhúzta a gumicsizmát, és végezte derűsen – és nem is rosszul – a paraszti munkát a parókia nagykertjében és udvarán. Nyitottsága mellett következetesen szigorú ember volt. Ezzel azonban jól összefért a humor. Lelkészi munkája mellett sokat dolgozott, rengeteg írt (bibliatanulmányokat, igehirdetéseket), de 1953 és 1964 között semmi nem jelenhetett meg tőle nyomtatásban.

Az egyházkerület visszaállítása folyamatosan napirenden volt, de nyilvános fórumot csak 1956 nyarán kapott. Az adott helyzetben ismét Koncz Sándor került a középpontba. Ő lett a változást óhajtó tiszáninneri lelkipásztorok szellemi vezetője. Jellemző volt rá, hogy az egyházkormányzatra nézve folyamatosan nyílt egyházkritikát gyakorolt. 1956 első felében felterjesztéssel élt a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetőségéhez és az Állami Egyházügyi Hivatalhoz. (ÁEH)<sup>10</sup> A felterjesztés tárgya a kerület visszaállítása volt. A folyamatot az októberi forradalmi események szakították félbe.

1956 nyarán az Egyházak Világtanácsának Központi Bizottsága Magyarországon, Galyatetőn tartotta ülését. A kerület problémájára Koncz Sándor úgy szerette volna felhívni a figyelmet, hogy tekintélyes egyházi vezetők beosztását kérte a Tiszáninnen vidékére. A magyar szervezők azonban senkit sem küldtek az adott helyre. Koncz Sándor így egyetlen külföldivel sem tudott találkozni, sőt Galyatetőre sem tudott elutazni, mert azt számára megakadályozták. Ezután a külföld bekapcsolására még egy kísérletet tett, de ez sem járt sikerrel. Utána írta Alsóvadászton azt a memorandumot, amely a kerület visszaállítását tárgyalta a pataki református kollégiummal együtt.<sup>11</sup> Elválaszthatatlannak tartotta ugyanis a Tiszáninnen és a pataki kollégium ügyét. Mindkettőnek igyekezett nyilvános fórumot szerezni. 1956 nyarán már olyan lelkeszkonferenciák megrendezésére is adódott lehetőség, amelyek nemcsak a gondolat ébrentartásával foglalkoztak. Berekfürdőn Koncz Sándor előadást is tartott. A konferencia idejére lelkeszi körökben és az egyházmegyei értekezleteken kialakult a lelkipásztorok állásfoglalása a Tiszáninnen ügyével kapcsolatban. A hivatalos közvetítő az állami és pártszervek, valamint a Hazafias Népfreml felé Koncz Sándor volt. A hatóságok ekkor már egyházi belügynek minő-



sítették a kérdést, noha a megszüntetés annak idején erős állami nyomásra történt. Végül a törekvés sikerrel járt: a Tiszáninneri Református Egyházkerület önállóságát 1957. január 1-jén visszaállították. A lelképásztorok döntő többsége Koncz Sándort kívánta a püspöki tisztségre, de az ÁEH közbeszólt. Világossá vált, hogy a választásokat lebonyolító ideiglenes elnökség nem tudja kezében tartani a folyamatot úgy, hogy annak eredménye megfeleljen az állami elvárásoknak. Koncz Sándort az állam megbízhatatlannak minősítette, reakciónak bélyegezte, elszigetelésére hadjáratot indítottak, és államellenességgel vádolták. Azzal, hogy a kerületet a megújulás terrorja alatt tartja, forradalmi írakkal működik együtt, és külföldi kapcsolatai vannak. Az egyházkerületi közgyűlés utáni napokban Veres Pál vezetésével felkereste őt az ÁEH küldöttsége, és közölték vele, hogy nem járulnak hozzá püspökké választásához. Veres Pál kijelentette, ha a lelkészek ragaszkodnak Koncz Sándorhoz, akkor ez a lelkészi államsegély (kongrua) megvonását jelentheti. Ezzel sikerült hatást gyakorolni a lelképásztorokra. Koncz Sándor végül az általános tisztújításon nem is jelöltette magát, mégis 78 gyülekezet szerette volna, ha ő lesz a főjegyző (azaz: a püspök helyettese). Ám ekkor is félreállították. Bár Koncz Sándor tudatta a Hivatal vezetőivel, hogy hajlandó együttműködni az állammal a püspöki és egyéb egyházi tisztségek kérdésében, az állam képviselői pontosan tudták, hogy ő ezt az együttműködést másként érti, mint ahogy azt várták tőle.<sup>12</sup>

1958-ban a nyugdíjazás folytán megüresedett abaúji esperes személyével foglalkozó értekezleten a lelkészek egyhangúlag Koncz Sándort javasolták a posztra. Ezzel kapcsolatban az ÁEH vétőjét – hivatalból – Darányi Lajos püspök<sup>13</sup> közölte. A vétő a püspöki, főjegyzői tisztségekkel együtt immár harmadízben érte Koncz Sándort. Ezzel minden közegyházi tisztségből kiszorították, nyilvános szerepléseit ellehetetlenítették. Végül egyházi per kezdődött és folyt ellene a végtelenségig, lezárulatlanul.

Az alábbiakban Koncz Sándor egyházi perének néhány fő vonását kívánom felvázolni. Mint-hogy a per során felhalmozódott akták száma – eddigi levéltári kutatásaim alapján – közel ötven, csupán néhány jellemző dokumentumot ismertetek. Koncz Sándor a fogalmazáshoz jól értett, ezért írásaiból – terjedelmi okok miatt – csak a fontosabb részeket idézem. A kihagyásokra (...) jellel utalok, ezek a szöveg megértését nem nehezítik. A dokumentumokban előforduló gépelési és nyilvánvaló helyesírási hibákat kijavítottam, egyébként szöveghű közlésre törekedtem.

## 1. sz. dokumentum<sup>14</sup>

### A TISZÁNINNERI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET PÜSPÖKI HIVATALÁBÓL

1726/1959. szám.

Lobkovitz László úrnak

egyházügyi főelőadó

Miskolc

Főelőadó Úr!

Hozzám intézett levélben azt kérte dr. KONCZ SÁNDOR alsóvadási lelképásztor (...), hogy eszközöljem ki azt, hogy a Hazafias Népfront Békebizottságának legközelebbi ülésére ő is kapjon meghívót.

Mély tisztelettel kérem a Főelőadó Urat, hogy szíveskedjék a nevezett lelképásztort a november 25-ére tervezett találkozóra meghívatni.



*A lelkipásztor komoly jelét adta annak, hogy részt óhajt venni népünk ilyen irányú szolgálataiban is. Adjuk meg neki a nevelődésre is és a szolgálatra is az alkalmat.*

*Őszinte tisztelettel:*

*Sárospatak, 1959. november 16.*

*Darányi Lajos*

*püspök*

1960. január 22-én írott újabb levelében Darányi Lajos megismételte kérését, mert megtudta azon református lelkészeknek a névsorát, akik nem kapnak meghívót a Hazafias Népfront békegyűléseire, és abban Koncz Sándor neve is szerepelt.<sup>15</sup> Az egyházügyi előadó a kérést nem teljesítette, így Koncz Sándor kockázatot vállalva ment el egy 1960. őszi gyűlésre. Felszólalása politikai visszhangot keltett:

## 2. sz. dokumentum<sup>16</sup>

Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács VB. egyházügyi főelőadójától

*Miskolc, Tanácsház tér 1.*

*294/1960. sz.*

*Tárgy: Papok részére tartott tájékoztató előadásokról jelentés.*

*Állami Egyházügyi Hivatal*

*Madai András csoportvezető elvtársnak*

*Budapest*

*V. Szalai u. 10-14. sz.*

*Kedves Madai Elvtárs!*

*Az Elnök elvtárs utasítása értelmében megyénkben megtartott papi gyűlésekről jelentésemet az alábbiakban terjesztem fel:*

*Október 26-án megyénkben a református papok részére az előre eltervezettek szerint az öt előadásból álló előadássorozat első alkalma lezajlott.*

*Ezen az előadáson 214 pap vett részt. Az előadó Nándory Pál elvtárs volt. Az előadás tetszett a papoknak és élénk vita alakult ki az előadás után, de sajnos a vitát egy kissé megzavarta Koncz Sándor alsóvadászi református lelkész felszólalása, melyben az előadó felé ideológiai vitát akart kiprovokálni. Itt meg kell említeni, hogy Koncz Sándor erre az előadásra nem kapott meghívót és ennek ellenére mégis eljött. Jellemző volt ennél az előadásnál is, hogy többen jelentek meg olyanok is, akik nem kaptak meghívót. Természetesen, amikor már megjelentek, ezeket nem küldtük vissza. (...)*

*Más jelentenivalóm a gyűléssel kapcsolatban nincs.*

*Miskolc, 1960. október 29.*

*Eltársi üdvözléssel:*

*Lobkovitz László*

*főelőadó*



Nem sokkal később, az 1960. november 10-én tartott egyházmegyei közgyűlésen Koncz Sándor szintén fel kívánt szólalni. A beszédét Benkő György esperes előzetesen bekérte, majd levelet küldött a lelkipásztornak, amelyben válaszként felszólító „aláhúzgálások” voltak. A levél Koncz Sándor felszólalását tartalmazta, az esperes kiegészítéssel. A lelkipásztor kijelentette, hogy még csak a látszatát sem szeretné kelteni annak, hogy kibújik a felelősség alól, ezért az esperes úrnak 1961. február 23-i keltezéssel az alábbi terjedelmes választ küldte:

### 3. sz. dokumentum<sup>17</sup>

Nagytisztelétű Benkő György esperes úrnak  
NOVAJIDRÁNY

Kedves Esperes Úr!

(...) 1.

*Az aláhúzásokat, vagy más módon megjelölt szövegrészeket nézve, örömmel szolgálhat az a tény, hogy az ily módon kifogásolt mondatok az egész felszólalásnak töredék részecskéjét alkotják. Számtanilag kifejezve: mintegy 17 sort a 180-on felüli sorból. Még ennél is lényegesen kevesebb, ha az oldalhúzás, vagy a kihúzásnak is értelmezhető aláhúzás összesen 6 sorát kivesszük. Ez esetben valamivel egy huszadon felüli a kifogásolható rész.*

*Nyilvánvalóan reménykeltéssel látom azt is – elővéve közgyűlési jegyzeteimet – hogy ott a több indulat és kevesebb tárgyilagosság alapján más problémakörök, vagy más problémául szolgálható dolgok is felemlítést nyertek. (...)*

*Személyes sajnálatomra szolgál az, hogy kikapott részek, esetleg be sem fejezett mondatok vannak aláhúzva, vagy félreérthető módon megjelölve.*

(Az aláhúzott részeket Koncz Sándor igen alaposan, tényekkel többszörösen alátámasztva megmagyarázta. Gondolatait hosszú oldalakon keresztül fejtegette. Kritikai megjegyzései – ahogy ő írja – lelkiismereti kötelességéből fakadtak.)

(...) 5. A kicsinyeskedés problémaköre

*Azt kérem, hogy a kritikát ne csupán negatív szerepnek, bujkáló szenvedélynek tartsuk, hanem fogadjuk el erre nézve is jelenlegi világunk egyik legnagyobb értékének: Hruscsovna a kritikára vonatkozó magasztosan hasznos elveit. „Nem mondhatunk egymásnak csupán kellemes dolgokat, egymás szemébe kell mondani az igazságot.” Ő a tapasztalható hiányosságok kérlelhetetlen éles és elvi bírálatára tanít. A vezetők helytelenségeit, a kudarcot valló hibákat a határozott és bátor feltárás jó útra téríti. A hibák megbírálása miatt nem szabad megsértődni. Elintézésükre nem a megtorlás, hanem a kijavítás a módszer.*

*Ha elfog bennünket a bírálat szelleme, nyomában lássuk be, hogy a bírálat a haladás és felvilágosodás forrása. Az intellektuális és tapasztalati kritika mindig azért jogos, mert Isten nem azért helyezte a földre, hogy egymás alkotó kezét és szellemét lefogjuk, hanem hogy egymást támogatva, együtt munkálkodjunk. A kritika jótékonyan figyelmeztet arra, hogy elintézési módjainkkal ne legyünk megelégedve, még kevésbé legyünk önelégültek. Ne gondoljuk azt, hogy amit az egyik (pl. a kedves esperes úr) csinál, az minősített jó, amit pedig a másik (pl. Dr. Koncz) csinál, az okvetlen rossz. Az emberies kapcsolat nemcsak egymás kölcsönös, vagy*



# 1 tudomány és társadalom

egyoldalú dicsőítéséből állhat, hanem az egymást jóra nevelő kritikából is. Induljunk el újra és újra egymás felé kölcsönös bizalommal. (...)

S ha a problémák bátor és határozott feltárásában sértő lenne stílusom, azért – nem emberségemben megaláztatott de – keresztyénségemben alázatosan tudok bocsánatot kérni.

## 6. Politikai minősítés, irgalmasság problémaköre

E kérdés nem sokkal a közgyűlés előtt, a Hazafias Népfront lelkesek számára tartott összejövetelével vált számomra újra aktuálissá.

A Népfront által rendezett összejövetel előtt arra kértem illetékes egyházi tényezőket, hogy a meghívandók sorába engem is szíveskedjenek felvenni. Mivel a gyűlésre akkor meghívót nem kaptam, illetékes egyházi tényezőtől pedig azt a felvilágosítást kaptam, hogy nem ők állítják össze a meghívandók listáját, elmentem a Hazafias Népfront megyei elnökéhez a helyzet megérdeklődésére. Az elnök úr politikai minősítemem kérdéséről való hosszabb beszélgetés alatt közölte, hogy a listát ők az egyházügyi főelőadótól kapják, bizalommal forduljak tehát hozzá személyes kérdésemben. Az egyházügyi főelőadó úrtól a meghívások mikéntjét úgy tudtam meg, hogy azt az esperesek állították össze, s ő azt lepecsételve továbbította a Népfronthoz. A főelőadó úr szintén hosszas beszélgetés alatt a dolog érdemi részére tőle megszokott kedélyességgel közölte velem, hogy az egyházban úgy látszik érvényes: „aki kulák volt, kulák marad listával, vagy lista nélkül” s ezt értsem esetemre.

A fent leírt aktualitás nyomán újra felvetődött bennem az esperes úrra irányulva politikai minősítemem kérdése. Azért mondom, hogy most újra, mert 1958 nyarán a sárospataki továbbképzőn órák hosszát beszélgettük erről együtt. A dolog úgy történt, hogy nyugdíjazás folytán az új esperes személyének jelölésével foglalkozó abaúji értekezleten, a lelkesek egyhangúsággal engem jelöltek elsőnek esperesül. Darányi püspök úr erre hivatalból közölte az ÁEH vétóját, ami engem immár a püspöki, főjegyzői tisztségekkel harmadízben ért. Ezután a jelölés több személy között megoszolva, a többséget jelenlegi esperesünk kapta. E jelölő gyűlés estjén közöttünk létrejött a már említett hosszas beszélgetés. Az esperes úr részéről – amint ő kifejezte – e beszélgetés mottója az volt, hogy ő azért lehet majd esperes, mert én nem lehetek. Részemről pedig az a kérdés volt domináló, hogyha esperes lesz, a tényeknek megfelelően, testvéri szívvel igyekezzék engem abból a politikai homályból kihozni, amiben a vétók bizonyága szerint benne vagyok.

(...)

Az 1956-os események során az volt a Tiszáninneri egyházi helyzet, hogy Gaál István tiszavidéki püspökhelyettes telefon értesítései alapján a borsodi egyházmegye elnöksége és az abaúji egyházmegye akkori esperese meg akarták s kis részben meg is szervezték a törvénytelen egyházi Intéző Bizottságot. Az eleddig is ún. „baloldali” egyházkormányzók – a realitások figyelembevétele nélkül – a további élen maradás óhajával, a „jobboldal” felé fordították szekerük rúdját. Egy 25 tagú értekezleten ennek elnökéül engem akartak kijelölni. Én azonban sem az Intéző Bizottságot, sem annak elnökségét nem vállaltam el. Az elnökséget nemcsak visszautasítottam, hanem 13 indokkal az Intéző Bizottságot is ellehetetlenítettem. Mértéktartásom és határozottságom miatt az ott jelenlévő Darányi Lajos és Újszászy Kálmán<sup>18</sup> meg is dicsérték. A továbbiak során is harcoltam mindenfajta törvénytelenység, egyházi hőzöngés ellen. Feleltem szavam ama „teológiai véstörvénytörés” ellen is, amit – ahogy nekem elmondták – a borsodi egyházmegye akkori gondnoka főleg a mostani egyházkerületi főjegyző ellen tervezett, vagy szervezett?

Mindebből akkor sok minden nem volt világos. De az a tény, hogy a szóban forgók a maguk javára, az én káromra úgy tisztázták a dolgokat, hogy – az újságok szavait használva – ők



a ténylegesített egyházi jobboldalról „felfelé buktak”. Én pedig benne maradtam az általuk gyártott árnyékban.

Mire az ÁEH kérésére mindez általam fogalmazottan is tisztázódhatott volna, az egykori baloldaliak, majd jobboldaliak, benne ültek olyan egyházi pozíciókban, ahonnan a tisztázás nem volt remélhető. (...)

Az esperes urat kértem a körülöttem lévő homály oszlatására. Most már ha valóban az esperes úron is múlik a népfronti meghívás kérése, újra aktuálissá válik e kérés. (...)

Alsóvadászon, 1961. február 22-én és 23-án.

Atyafiúi szeretettel: Dr. Koncz Sándor

lelképásztor

teológiai tanár, egyetemi magántanár

Koncz Sándor hátrányos megkülönböztetése a bemutatott iratokban szembeötlő. Ezt követően államellenesség vádjával eljárás indult ellene.

#### 4. sz. dokumentum<sup>19</sup>

##### Feljegyzések és megjegyzések

dr. Koncz Sándor alsóvadászi lelképásztor fegyelmi ügyével kapcsolatban

Dr. Koncz Sándor fegyelmi ügyének iratait a tiszáninneri egyházkerület elnökségének, ill. a Borsodi Ref. Egyházmegye elnökségének megbízó levelével vettem kézhez, mint a borsodi egyházmegye fegyelmi bíróságának kirendelt lelkészelnöke, tekintettel arra, hogy úgy az abaúji egyházmegye elnöksége, aki azzal hárította el a fegyelmi eljárás lefolytatását, hogy nemcsak az abaúji egyházmegye elnöksége, hanem az egész abaúji lelkészi kar érdekelt a dr. Koncz Sándor féle ügyben, és a borsodi egyházmegye elnöksége, aki szintén megsértett voltát és érdekeltységét jelentette be, nem volt hajlandó a fegyelmi bíróság eljárását lefolytatni, ezért, mint helyettest a fegyelmi bíróság lelkészi elnökének tisztére kiküldtek 1961. június 24-én.

Dr. Géresi János ügyésznek a véleménye szerint is, de valóságosan is, az 1961. június 24-ig, immár 8 hónap óta húzódó ügy iratai kuszáltak és teljesen hiányosak voltak. A hiányos iratanyagot előbb pótolni kellett, hogy azt ügyészi véleményezésre ki lehessen adni. (...) Augusztus 1-re minden iratot sikerült összeszednem. Közben a borsodi egyházmegye elnökségét több ízben kértem, hogy nevezzen meg ügyészt, akinek a törvény előírása szerint a fegyelmi ügy iratait vádirat elkészítése céljából megküldhessem. A borsodi egyházmegye az ügy nekem való átadása után 5. hétre nevezett meg ügyészt, név szerint dr. Berei Miklós sátoraljaújhelyi ügyvéd, zempléni egyházmegyei ügyész személyében. (...)

Darányi Lajos püspök úr az ügyet szept. 5-én megtartott elnökségi megbeszélés elé vitte, a megbeszélés után azt az utasítást kaptam, hogy expressz levélben küldjem el az iratokat Bereinek, a püspök úr pedig telefonon felkéri dr. Bereit arra, hogy mindaddig nyilatkozatot ne tegyen, míg vele a püspök úr maga nem fog beszélni. A püspök úr Berei tájékoztatását úgy végezte el, hogy szept. 13-án Sárospatakról autóval hozta Miskolcra, ahol dr. Dienes István főgondnok urat, Ráski Sándor<sup>20</sup> egyházkerületi főjegyzőt, és engem, mint a kirendelt bíróság lelkészelnökét egybehívott, s mintegy élénk állítva Bereit, utasított, hogy beszéljünk vele. Berei a megbeszélés végén írásban visszaadta ügyészi megbízását.





# 1 tudomány és társadalom

November 8-án kaptam értesítést az egyházkerület elnöksége, ill. a borsodi egyházmegye hivatalától, hogy az ügyész, akinek az iratokat megküldhetem dr. Géresi János ügyvéd, Eger. (...)

### Az ügyről való véleményem:

Az ügyet nekem való átadás időpontjától kezdve igyekeztem rendbe hozni, s mindent idejében benne elintézni. Azonban ügyész hiány miatt az ügyben újabb és újabb akadályok álltak elő. (...) Első renden ott látom a bajt, hogy az egész kérdésből nem lett volna szabad fegyelmi ügyet csinálni. Ha pedig fegyelmi ügyet csináltak, akkor azt úgy kellett volna végrehajtani, hogy abból ne ez a csőd jöjjön ki. (...) Másik megjegyzésem az, hogy ez nem lett volna szabad fegyelmi ügy legyen. Ez az ügy az avulttá vált egyházi törvényeink keretein belül nem oldható meg. (...)

Miskolc, 1961. dec. 29.  
Dabóczy István  
kirendelt lelkészi elnök

## 5. sz. dokumentum<sup>21</sup>

### A Borsod megyei Református Egyházmegye Nagytiszteletű Fegyelmi Biróságának Miskolc

Dr. Koncz Sándor alsóvadászi lelkipásztor ellen elrendelt ügyben 912/1960. sz. alatt f. évi nov. 13-án kelt, vádindítványt bekérő megkeresésére közlöm, hogy a rendelkezésemre álló iratanyag sem alaki, sem tartalmi szempontból nem alkalmas az 1933: 6. tc. 60. §-ában megjelölt vádindítványra.<sup>22</sup>

Az Abaúji Ref. Egyházmegye nagytiszteletű elnöksége által kifogásolt magatartás az 1960. nov. 10-én, Miskolcon megtartott egyházmegyei közgyűlésen dr. Koncz Sándor alsóvadászi lelkipásztor által hozzászólás egyes kitételei képezik. Ezekről tehát az érintett egyházmegyei elnökség akkor szerzett tudomást, mégis a fegyelmi eljárás célzó intézkedéseiről dr. Koncz Sándor lelkipásztor hivatalosan csak (...) 1961. aug. 3-án szerzett tudomást. Ez ideig ugyanis a fegyelmi iratok között semmi olyan intézkedés nem található, amelyből kitűnne, hogy az illetékes egyházmegyei elnökség a fegyelmi eljárás elrendeléséről szóló határozatát az eljárás alá vont címére megküldte volna. Ilyen intézkedésnek nem tekinthető az 1961. január 13-án, majd február 18-án kelt esperesi felszólító levél, melyben az említett közgyűlési felszólalás szövege, ill. további adatok lettek bekérve, mert ezek tartalmából a szándékolt fegyelmi eljárásra még következtetni sem lehetett.

Ezen túlmenően, a már lefolytatott előkészítő eljárás során is több ilyen törvényi rendelkezés lett figyelmen kívül hagyva. Dr. Kormány Károly jogtanácsos 1961. febr. 14-én 2/1961. számú írásbeli véleménye szerint a megküldött beszédszöveg nem tartalmaz olyan kifejezést, mely a 6. tc. 46. §-ában felsorolt fegyelmi vétségeket megvalósítaná. A fegyelmi eljárás megindítását indítványozó jogtanácsosi nyilatkozat pedig egyáltalán nem is tétetett. Ennek ellenére lefolytatott eljárás során a nagytiszteletű elnökség által 1961. aug. 3-án kelt 264/1961. 2. számú végzéssel kijelölt vizsgáló biztos napjáról és helyéről sem az illetékes ügyészt, sem a panaszost, illetve panaszlottat nem értesítette, így a jogtanácsos, a panaszos és a panaszlott kihallgatásánál nem lehettek jelen, miáltal a 6. tc. 74. §-ában előírtak nem lettek betartva. A most megjelölt két utóbbi törvénysértés miatt az egész eljárás megismétlendő lenne, azonban



véleményem szerint ez ma már nem időszerű, mivel a fegyelmi alapját képező kijelentések óta több mint egy év eltelt.

Az 1933: 6. tc. egyházmegyei törvény nem rendelkezik az elévülésről, s így peranalóg az idevonatkozó állami törvény, jelen esetben az M. T. 5. 190. § (sic!) alkalmazandó. Eszerint: „Ha a fegyelmi vétség elkövetése óta több mint 1 év eltelt, vagy ha a fegyelmi vétség elkövetéséről az igazgató több mint 3 hónapja tud, a fegyelmi eljárást lefolytatni nem szabad.” Jelen esetben az idézett törvényhely mindkét fordulata bekövetkezett, mivel egyrészt a kifogásolt kifejezések megtörténtéről az illetékes felettes szerv több mint 3 hónapja tudott, anélkül, hogy a fegyelmi eljárás megindításáról az eljárás alá vontat kiértékelte volna. Másrészt pedig, a vétség elkövetésétől több mint egy év eltelt, anélkül, hogy érdemi fegyelmi intézkedés történt volna. (...)

A nagytszeteletű elnökség 1961. aug. 3-án kelt végzésében vizsgálat tárgyává tette dr. Koncz Sándor 1960. nov. 24-én megtartott egyházkerületi tanácsülésre beadott beadványát is, melyben tárgysorozatra kérte tűzni egyes szolgálati engedély megtagadása miatti sérelmét. Erre a beadványra Ráski Sándor egyházkerületi főjegyző úr a tanácsülésen részletes választ adott, amit dr. Koncz Sándor tudomásul vett, s ennek eredményeként beadványát visszavonta. Dr. Koncz Sándor felszólalásában és beadványában kritika tárgyává tette feletteseinek nem kellően megindokolt intézkedéseit. Ugyanis a fegyelmi iratokból kitűnően, bizonyos szolgáltatásokban akadályozva volt, melynek indító okát felettesei nem adták meg részletesen írásban, s ennek eredményeként a nevezett arra a következtetésre juthatott, hogy vele nem törvényszerűen bántanak. Ez a vélt sérelem készítette a beadványban foglaltakra, amit a felettes szerv kellő megvilágítása után vissza is vont.

(...) Koncz Sándor vélt sérelmei következtében használta az esetleg kifogásolható kifejezéseit, amit egyrészt a kellő magyarázat hatására már visszavont, másrészt (...) elitélendő kifejezéseit megbánta és a fegyelmi eljárás mellőzésével a legmesszebbmenő elégtételre is hajlandó. (...) Indítványozom a nagytszeteletű elnökségnek a fegyelmi eljárás mellőzésével a békés úton való elintézését.

Eger, 1961. dec. 27. Mély tisztelettel: dr. Géresi János

A másolat hitelül: Miskolc, 1961. dec. 29. Dabóczy István

A fentiekre válaszul Géresi az alábbi levelet kapta:

## 6. sz. dokumentum<sup>23</sup>

Borsodi Református Egyházmegye Fegyelmi Bíróságának elnökségétől

dr. Géresi János egyházmegyei ügyész úrnak

Eger

1961. dec. 27-én keltezett ügyészi véleményezésre tisztelettel a következőket válaszolom:

Ügyész úrnak azt a véleményezését, mely szerint a fegyelmi eljárás megszüntetendő, az elnökség nem fogadhatja el. Ezért az összes vonatkozó irattal úgy küldjük vissza újból Önnek az ügyet, hogy azt szíveskedjék még egyszer áttanulmányozni, s a vádiratot elkészíteni.

E. T. 6. tc. 58. szakasza 3. bekezdése világosan intézkedik arra vonatkozólag, hogy a hivatalból megindított fegyelmi eljárás esetében az ügyész a vád képviselétől nem léphet vissza.

Az egyházi tk. 6. tc. 148. § 2 bekezdése meg arról rendelkezik, hogy a fegyelmi vétség elévü-



lése 5 év. Tehát nem áll meg az ügyész úr ama állítása, hogy az egyházi tk. nem rendelkezik az elévülésről. (...)

Az összes irat alapján a vádiratot elkészíteni szíveskedjék.

Miskolc, 1962. január 20.

dr. Zombor Ferenc

e. m. gondnok

Dabóczy István

e. m. tanácsbíró

bíróság lelkészi elnöke

Ugyanezen a napon keltezett levelében Dabóczy arra kérte Komjáthy Aladár egri esperest, hogy Géresi Jánossal a Koncz Sándor-féle ügy egyházkormányzati és szolgálati vonatkozása-it beszélje meg, hogy az ügyész a vádiratot elkészíthesse.<sup>24</sup> Az elnökség a Koncz Sándort jól ismerő Técsy Béla mezőcsáti lelkésznek is szerepet szánt az ügyben. Mint vizsgálóbiztos azt a feladatot kapta, hogy Koncz Sándor újbóli kihallgatását Egerben folytassa le.

Az ügyben felvett jegyzőkönyvet Dabóczy István 1962. február 16-án vehette kézhez. A vizsgálatot a hevesi egyházmegye esperesi hivatali helyiségében tartották. Técsy Béla vizsgálóbíró és Koncz Sándor vádlotton kívül az idézésen részt vett Géresi János is. Koncz Sándor elismerte, hogy az 1960. november 10-én tartott egyházmegyei közgyűlésen felszólalt, felszólalását írásban beterjesztette, amelyhez még magyarázatot is fűzött. Kiegészítenivalója csupán annyi volt, hogy ha bárkit bármivel is akaratlanul megsértett, akkor bocsánatot kér. Ilyesmi nem állt szándékában. Elmondta, hogy Miskolcon 1960. november 20-án az egyházkerület egyesített ülésén az oda beterjesztett iratokat visszavonta. A bizottság mindezt jóváhagyta, tudomásul vette. Koncz Sándor továbbá kijelentette, hogy senkit nem kívánt meggyanúsítani és a kérdésben lévő ellentéteket az egyházkerületi főgondnokkal tisztázta. Vallomását zárva felajánlotta segítségét az egyház és az állam közötti jó viszony további mélyítésére.

Az ügyben teendő további intézkedéseket e jegyzőkönyvben foglaltaktól tették függővé.

## 7. sz. dokumentum<sup>25</sup>

### Borsodi Egyházmegye Fegyelmi Bíróságának Elnökségétől

#### Végzés

*Az abaúji egyházmegye elnöksége 38/1961. számú iratában dr. Koncz Sándor alsóvadászi ref. lekipásztor ellen hivatalból elrendelt fegyelmi eljárás során, az abaúji egyházmegye elnökségének kérésére az egyházkerületünk elnöksége a Borsodi Egyházmegye Fegyelmi Bíróságát jelölte ki az eljárás lefolytatására és ezzel a hivatkozással ez ügyben az E. T. VI. tc. 68. szakaszára utalással vizsgálatot rendelt el. Vizsgáló biztosnak Dr. Marsalkó Bertalan ónodi lekipásztort jelöljük ki, akit felhívunk arra, hogy a bírói eskü letétele céljából elnökségünk előtt jelenjen meg.*

*Az iratokból kitérően az E. T. 6. tc. 46. szakaszának 3., 4. és 9. pontjában írt fegyelmi vétség jelei mutatkoznak meg az alábbiakban:*

*1. Az abaúji egyházmegye 1960. november 10-én tartott közgyűlésén dr. Koncz Sándor alsóvadászi lekipásztor olyan felszólalást tett, amelyet illetékes esperes rágalalmazásnak minősít*



tett, és amely felszólalás általában az egyházi tekintély lealacsonyítására lehet alkalmas, és egyházi hatóságok előtti rágalmazásnak minősülhet.

2. Az 1960. évi novemberben tartott kerületi közgyűlést helyettesítő kerületi tanácsülés elé, tárgyalásra olyan beadványt terjesztett elő, mely lényegében törvényellenes magatartással és intézkedéssel vádolta meg az egyházkerület lelkész főjegyzőjét, és amely beadványt még annak tárgyalása előtt, mint alaptalant visszavonta.

3. Diósgyőrben 1960...tartott (sic!) lelképásztori találkozóval kapcsolatban, szándékolt, de elmaradt előadásának ügyében beadványaiban olyan színezetet adott Ráski Sándor esperes, egyházkerületi lelkészi főjegyző magatartásának, amelyik az egyházi tekintély lealacsonyítására és az álláshoz szükséges tekintély megingatására lehet alkalmas. A hivatkozott beadványokban nem nevezte ugyan meg azokat a személyeket akik az általa felhozott megjegyzéseket és kitételeket használták, alkalmazták, hanem óvatos burkolással más meg nem nevezett személyek szájába adta mindezeket, és Ő maga csak beadványba foglalta. (...)

6. Az abaúji egyházmegye esperesének igazoló jelentést kérő felhívására egy rendkívül terjedős beadványában megint csak burkoltan, de az olvasó előtt világosan kivehető módon név szerint meg nem nevezett különböző egyházi előljárókat az egyházi ellenforradalomban való részvétellel gyanúsított, önmagát úgy emelve ki, mint aki ezzel kapcsolatos törvényellenes cselekedeteket gátolt vagy megakadályozott, míg mások, egyházi előljárók ilyen célú és irányú összefüggésben részt vettek.

7. Ugyanezen beadványában a borsodi egyházmegye ezidőbeni gondnokát, kerületünk főgondnokát úgy említette, mint aki ezidőben valami egyházi véstörvényszéket óhajtott életre hívni. (...)

A vizsgáló biztos feladataként jelöljük meg a továbbiakban Benkő György abaúji esperes tanúként meghallgatását arra nézve, hogy dr. Koncz Sándor milyen tényállítást vagy magatartást tekint olyannak, amit rágalmazásnak minősített. Ráski Sándor borsodi esperes tanúként hallgatandó meg.

Ezt a vizsgálatot 15 napon belül kell befejezni és a határidő leteltével az így felvett jegyzőkönyv betérjesztését kérjük a vonatkozó összes iratokkal.

1962. március

A végzés ellen Koncz Sándor az alábbiak szerint fellebbezett:

## 8. sz. dokumentum<sup>26</sup>

Dr. Koncz Sándor, Alsóvadász

Az Abaúji Református Egyházmegye Fegyelmi Bíróságának Időszaki Tanácsához

Elnökségén át

Méra

Az Abaúji Református Egyházmegye Elnökségének /továbbiakban: abaúji elnökség/ 153/1962. sz. Miskolc- Novajdrány, 1962. márc. 16-án kézhez vett, és az Abaúji Református Egyházmegye Fegyelmi Bírósága Időszaki Tanácsának Elnökségétől /továbbiakban: abaúji bíróság/ 153/1962. sz. Gönc- Méra, 1962. márc. 21-én kézhez vett végzései elleni fellebbezés, azokkal a tényekkel és tapasztalatokkal kiegészítve, melyek (...)1962. márc. 23-án jutottak tudomásomra, amikor is az iratokat az abaúji bíróság fent idézett végzése alapján megtekinthettem.



# 1 tudomány és társadalom

1. A békesszerszerzés legyen e fellebbezés első szava, gondolata és kötelessége. Fellebbezek tehát az összes érdekelthez a békének azzal a forró óhajásával, mely a gondba merült világ, az evangéliumi világosság és a magasabb fokú emberiség szolgálata e konkrét ügyben is. Többszörösen megismételve, melyekre tárgyi bizonyítékokkal rendelkezem, most újra őszintén kijelentem, hogy az egymás közötti békesség megteremtésére teljesen nyitott vagyok. A testvéri békességet azért is jó útnak látom, mert ez ügy és személyem körül a szocialista és egyházi törvényesség magas igénye sajnálatosan keveredik a törvénytelenséggel. Zavart okoznak még az evangélium, a teológia, az etika, az egyházpolitika és a politikai pletyka szempontjai is. (...) A még nagyobb elmérgesítés senkinek sem használ. Nem is lehet tehát senkinek sem érdeke. Sőt, a megbékélés elmaradása egyházi területen megszüli, vagy ha már megszülte, fokozza a személyi és jogbizonytalanságot, mely máris a nyugtalanság nagy hullámaivé veti körülöttünk egyházkerületünkben, a mostani napokban. (...) A békéltetés, békéltető tárgyalás, egyezkedés útját az Egyházi Törvény /E. T./ is előírja: II. tc. 65. §, VI. tc. 63. §. A békéltetéshez nemcsak törvényes alap van az E. T.-ben, hanem részéről szolgáltatott jogalap is. Az Egerben 1962. febr. 16-án felvett jegyzőkönyvben az abaúji vonatkozások mindegyikére bocsánatot kértem, ami miatt a Borsodi Református Egyházmegye Fegyelmi Bírósága /továbbiakban: borsodi bíróság/ elnöksége által 264/61/1962. sz. Miskolcon, 1962. márc. 5-én kelt végzésében az eljárást megszüntette.

2. Tisztelettel megfellebbezem az abaúji bíróság illetékességét, melyet az eljárás folytatására az abaúji elnökség küldött ki. (...) A borsodi bíróság elnöksége imént idézett végzésében az ellenem „folyamatban lévő fegyelmi ügyben” eljárás megszüntető végzést hozott. Mielőtt e végzés a törvényi határidő leteltével jogerőre emelkedett volna, tehát a borsodi végzés törvényes fellebbezési ideje alatt, az abaúji elnökség végzésben kiküldte kebelbeli bíróságát az ellenem való eljárás lefolytatására. Amikor én az abaúji elnökség végzését megkaptam, a borsodi bíróság végzését általános jogvédelemből és egzisztenciális önvédelemből még aznap megfellebbeztem. (...) E tény tiszteletteljes bejelentése azt jelenti, hogy fellebbezésem révén a borsodi bíróság funkciója nem szűnt meg. „Kettős” fegyelmi illetékesség jogi lehetetlenség ugyanazon személynél, ugyanazon idő alatt. Fellebbezésem révén illetékes maradt a borsodi bíróság az ügy továbbvitelére, elejtésére, feljebbvitelére, melyet a kerület delegált. Több szempontú ellentmondás az, hogy az abaúji elnökség a saját kérésére a kerület által delegált borsodi bíróság végzését nem ismeri el, hanem még jogerős funkciója alatt, mintegy helyette, saját kebelbeli bíróságát küldi ki. Miért kérte akkor eredetileg is a bíróküldést? Ha az abaúji elnökség a borsodi bíróság ellenem folytatott fegyelmi eljárásának megszüntetését sérelmezte, joga volt fellebbezni a borsodi bírósághoz és ott kérni a most szándékolt eljárást. A borsodi végzés jogerőre emelkedése előtt azonban semmiképpen nem volt joga a kérésére kiküldött borsodi bírósággal szemben a saját fegyelmi bíróságát kiküldeni. Mindennek következtében az abaúji elnökség ellenem hozott végzését, az abban foglalt indítványt és az azzal kapcsolatos intézkedéseket időelőttinek is kell minősítenem. (...)

Jogaimat azonban most érvényesíteni kívánám, mely a Magyarországi Református Egyház teológiai akadémiairól szóló 1951. évi 1. egyházi törvénycikkhez fűződő zsinati határozat 2. pontjában így van: „A zsinat a négy egyházkerület egyesített teológiai akadémiainak rendes tanárait és más olyan alkalmazottait, akiknek ez a főfoglalkozásuk, a magyarországi református egyház alkalmazottainak minősíti s úgy rendelkezik, hogy ezeket a tanárokat és más alkalmazottakat az egyetemes konvent a két teológiához ossza be. Azokat a teológiai tanárokat és más alkalmazottakat pedig, akiknek beosztására a két teológiai akadémia nincs lehetőség, jogaik és illetményeik csorbíthatatlanul hagyásával, más, megfelelő szolgálatra alkalmazza. (...)



Ezeket felül az E. T. VI. tc. 41. §-a alapján „elfogult, vagy aggályos” címen „kifogást teszek” az abaúji elnökség végzése által kiküldött bíróság ellen. Az elfogultságom bejelentésének egyik oka az, hogy az abaúji elnökség, amikor bíródelegálást kért, maga is érezte az elfogultságot. Különböznem kért volna az E. T. VI. tc. 43. §-a alapján bíróküldést. (...) Az elfogultság bejelentésének indoka még az is, hogy az abaúji elnökség nem vette tudomásul az ő kérésére delegált borsodi bíróság végzését.

3. A borsodi bírósághoz beadott fellebbezésembe kifogásoltam az egész eljárás „törvényességét”. (...) Itt, ha hosszadalmas kitérőnek látszik is, de szerény jogtanulmányi fejezetet kell írnom. A szocialista törvényesség elvi és gyakorlati betartása elkerülhetetlen az egyházi törvénykezésben is. (...) Hogyha az egyházban bármi oknál fogva mellőzték volna, vagy velem kapcsolatban a közel és legközelebbi múltban ténylegesen mellőzték a jog mindenkor klasszikus elemeiből összetevődő eljárásjogi garanciákat, akkor ezek a szocialista törvényesség korszakában semmiképpen nem mellőzhetőek. S aki mellőzi, az az adminisztratív intézkedéseknek kijáró megítélések alá kerül. Ez ellen pedig küzdeni még a félreértések kockázatát és az átmeneti kudarcok veszélyeit vállalva is azért kell, mert ez a fejlődés útja, még ha ezt, a szocialista fejlődést gátló, adminisztratív intézkedésekkel megterhelt emberek nem is látják, vagy éppen a helyes irányban küzdőket tartja megrögzött frazeológiájuk reakciónak, visszahúzó erőnek.

Hogy miről is van szó lényegében, hadd hivatkozzam az Izvesztyija nem régi számában A. Bovin: Igazság a jogszolgáltatásban címmel közölt cikkére. Erősen bírálja azokat, akik kétségbe vonták „a szocialista törvényesség egyik alapelvét, amely szerint elmarasztaló ítéletre csak akkor kerülhet sor, ha a bűncselekmény ténye és a vádlott bűnössége abszolút pontossággal, kétséget nem tűrő hitelességgel bizonyosodott. (...) Bármilyen nehéz legyen is az igazság kiderítésének útja, mégis minden bíró kötelessége a végsőig kiküszöbölni a kétségeket és megállapítani a teljes igazságot. (...) Egyoldalú a végzés, mert a „hol”, „mikor”, „kik előtt”, „milyen alkalommal”, stb. való konkrétumainak teljes mellőzésével nagy általánosságban állapít meg olyat, amit semmiképpen nem bizonyít. (...)”

4. Megfellebbezem az abaúji bíróság „időszaki tanácsának” összehívását. Az abaúji elnökség végzésében a terhemre rótt megállapítások idejére nézve ez áll: „az utóbbi években”. Az E. T. VI. tc. 13. § pedig többek között azt mondja, hogy az időszaki tanácsot halasztást nem tűrő ügyekben kell összehívni. Mi tette szükségessé, hogy ami általánosságban megfogalmazva évek óta folyik, az most egyszerre annyira halaszthatatlan lett, hogy még a borsodi végzés jogerőre való emelkedését se lehetett megvárni. (...) E halaszthatatlanságot egybevetve az eljárásjogi garanciákkal, tisztelettel kérem az abaúji bíróság elnökségét, hogy hatálytalanítsa az időszaki bíróság összehívását, mert az semmiképpen nem felel meg a törvényi rendelkezéseknek.

5. Jogellenesnek tartom, ezért megfellebbezem azt a tényt, hogy a fenti végzések közül egyik sem hivatkozik tc.-re. Ez hivatalosnak mutakozó bírósági iratoknál szokatlan, de lehetetlen is, mert a jogbizonytalanság tényét árasztja. Közismert, hogy szinte nincs sajtónkban egyetlen nap sem, amikor a szocialista törvényességről, az adminisztratív félreértések mellőzéséről ne lenne szó. Szocialista törvénykezésünk gondosan ügyel arra, hogy az ember védekezése szempontjából öntudatosan ellenőrizhesse a törvényt. (...)

Alsóvadász, 1962. március 27.

Atyafiúi szeretettel:

Koncz Sándor

református lelkipásztor, egyetemi magán- és teológiai tanár



# 1 Tudomány és társadalom

Oldalakon át sorolhatnánk Koncz Sándor érveit. Gondolatait megalapozottan, érvekkel, indokkal jól felvértezve vezette elő. Fellebbezésének záró soraiban kérte az eljárás megszüntetését és a tárgyalás leállítását. Egészségi állapota sem volt megfelelő, egyik fülére szinte egyáltalán nem hallott. Mind fizikai, mind pszichikai ereje megfogyatkozott.

A személyét ért megkülönböztetések ellen többször is felemelte a szavát. 1964 márciusában megüresedett Sárospatakon a református egyházközség vezető lelkészi helye. A patakiak kifejezésre juttatták, hogy a szóban forgó állást Koncz Sándorral szeretnék betölteni. De Koncz Sándor sajnos ekkor is mással volt elfoglalva: 1964. március 16-án is Prantner Józsefnek, az ÁEH elnökének írt terjedelmes levelet, még mindig hátrányos megkülönböztetésének ügyében. Kérte – mint annyiszor 1957-től – hogy ez alól személyét mentsék fel.<sup>27</sup> A Tiszáninneri Református Egyházkerület elnöksége, sőt Darányi Lajos is – püspökké választása után – folyamatosan eljárta Koncz Sándor felmentésének ügyében, és képzettségének megfelelő állásokra jelölték.

Az 1964-es püspökválasztáson – Darányi Lajos nyugalomba vonulásakor – személye ismét a jelöltek sorába került, de ekkor sem engedték őt megválasztani. Tizenhárom évi alsóvádaszi lelkipásztorkodás után 1966-ban került vissza Sárospatakra, s a Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményi Levéltárának igazgatói tisztét töltötte be. Ezekben az években megbízott lelkészként is szolgált, de ambícióit már visszafogta. Haláláig teljes odaadással, érdeklődéssel vett részt a közös munkában. Élete folyamán nem tehetette mindig azt, amit akart vagy szeretett volna, mégis aktív szolgálatban, munkavégzés közben fejezte be életét. Szolgálatát betöltött szolgálat volt. Személyében az egyház „jó és hű” szolgáját vesztette el.

## Jegyzetek

<sup>1</sup> *Életrajzát lásd: Szentimrei Mihály: Dr. Koncz Sándorra emlékezünk... = Theologiai Szemle 1993. 5. szám; továbbá: Dr. Koncz Sándor: Életrajzi vázlat és bibliográfia. Készült 2000-ben, gépirat, szerkesztette: Dr. Koncz Gábor, 230. o. Tanulmányozható: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtára (a továbbiakban: SRKNk.). A Zempléni Múzsában az elmúlt években Koncz Sándor több írását közöltük, vö: A Zempléni Múzsza 2001-2005. évi I-V. évfolyamainak tartalomjegyzéke, összeállította: Bolvári-Takács Gábor = Zempléni Múzsza, VI. évf. 2006/1. szám, 93, 99.o.*

<sup>2</sup> *A későbbiekben fontos lesz, ezért most rögzítsük: az Egyetemes Konvent a református egyház legfőbb kormányzótestülete volt. Feladata: minden irányban képviselni az egyházat, gondoskodni a közös érdekű ügyek elintézéséről, a zsinati határozatok végrehajtásáról. Az állam és más közösségek felé a Konvent volt a református egyház legfőbb képviselője. A Zsinat döntött az egész református egyházat egyetemesen érintő ügyekben. Jogköre: az egyház legfőbb törvényhozó, határozó és végrehajtó testülete. Megállapítja az egyház tanait, alkotmányát, határozatot hoz egyházkerületek létesítéséről és megszüntetéséről, meghatározza az egyházi törvénykezés és fegyelmezés rendjét, szabályrendeleteket alkot az ünnepekről stb. A Zsinat évente ülésezett. Két ülés között az egyház ügyeit a Zsinati Tanács irányította. (A Konvent funkcióját ma a Zsinati Iroda tölti be.)*



<sup>3</sup> Az Egyezményt 1990. március 19-én bontotta fel a Németh Miklós miniszterelnök és Kocsis Elemér püspök, a Zsinat lelkészi elnöke.

<sup>4</sup> Koncz Sándor: Kollégiumunk nevelői feladata, SRKNk. An. 11164.

<sup>5</sup> Bojtor István: Misszió a Tiszán innen. A Tiszáninneri Református Egyházkerület missziótörténete 1950 és 1956 között. Megjelent a Kazinczy Ferenc Társaság gondozásában, Miskolc, 1996, 70.o.

<sup>6</sup> Koncz Sándor levele Bojtor Istvánhoz, 1981. október 14. Idézi: Bojtor István: i.m. 71.o.

<sup>7</sup> Koncz Sándor: Feljegyzés...személyével is kapcsolatos egyházi eseményekről, Alsóvadász, 1958. (kézirat) SRKNk. An. 3719. 2.o. A jó káderségre történő utalás arra vonatkozott, hogy édesapja diósgyőri vasgyári esztergályos munkás, édesanyja papírgyári munkásnő volt.

<sup>8</sup> Dienes Dénes: Koncz Sándor Alsóvadászon = Sárospataki Református Lapok, XLVI. évf. 2-3. szám 21.o.

<sup>9</sup> A kuláknak minősített lelkész Makay Kálmán volt, pedig egyetlen hold földdel sem rendelkezett.

<sup>10</sup> Az egyházak felügyeletére 1951-ben felállított kormányhivatal, amely 1989-ig működött, 1957-59-ben a Művelődésügyi Minisztérium egyik főosztályaként.

<sup>11</sup> „Szelíden és rendíthetetlenül”. Dr. Koncz Sándor Memoranduma, 1956. Sajtó alá rendezte: Dienes Dénes, Alsóvadász, 1994.

<sup>12</sup> Erről bővebben lásd: Koncz Sándor: Gondolatok az egyház és állam kapcsolatáról (kézirat), SRKNk, An. 3764.

<sup>13</sup> Darányi Lajos (1905-1971) sárospataki lelkész, 1957-1964 között a Tiszáninneri Református Egyházkerület püspöke.

<sup>14</sup> Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (Mezőcsáti Fióklevéltár), a továbbiakban: BAZmLt. (Mcs.) 51/1960.

<sup>15</sup> BAZmLt. (Mcs.) 38/1961.

<sup>16</sup> BAZmLt. (Mcs.) 294/1960.

<sup>17</sup> BAZmLt. (Mcs.) 311/1962.

<sup>18</sup> Újszászy Kálmán (1902-1994) 1931-től sárospataki teológiai professzor, 1948-tól a kollégiumi Nagykönyvtár igazgatója. 1952-től az egyházi kezelésben maradt tudományos gyűjtemények megszervezője és vezetője. 1957-63 között a Zempléni Egyházmegye, 1964-1991 között a Tiszáninneri Református Egyházkerület főgondnoka.

<sup>19</sup> BAZmLt. (Mcs.) 62/1962.

<sup>20</sup> Ráski Sándor (1920-1977) miskolci lelkész, a borsodi egyházmegye esperese, és a Tiszáninneri Református Egyházkerület főjegyzője, 1964-től haláláig püspök.

<sup>21</sup> BAZmLt. (Mcs.) 62/1962.

<sup>22</sup> A dokumentumban idézett egyházi törvényeket terjedelmük miatt nem áll módomban bemutatni. Lásd: A Magyarországi Református Egyház Törvényei. Az 1928. évi május hó 8. napján megnyílt Negyedik Budapesti Országos Zsinat által alkotott kilenc törvénycikk, A Magyarországi Református Egyház hivatalos kiadványa, Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai RT. Nyomása, Budapest, 1933.

<sup>23</sup> BAZmLt. (Mcs.) 76/1962.

<sup>24</sup> Uo.

<sup>25</sup> BAZmLt. (Mcs.) 311/1962.

<sup>26</sup> Uo.

<sup>27</sup> BAZmLt. (Mcs.) 5129.